Bir İyileşme Etkinliği Olarak Eğitim[1]

Vefa Taşdelen

"Dinleyen, hamur yoğuranın önündeki un gibidir. Söz de suya benzer. Una, kendisine elverişli olacak ölçüde su katarlar."
Mevlânâ, *Fîhi Mâfîh*.

Geçen yıl sokaklarda dolaşırken sık sık bir afişle karşılaştım. İri harflerle şöyle yazıyordu: "Felsefe mutlu eder." Felsefenin mutlu edip etmeyeceğini, eğer mutlu ediyorsa nasıl mutlu edeceğini tartışabiliriz, dahası insanın gerçekten mutlu olup olamayacağını da. Ben daha çok, bu sorudan esinlenerek bir başka soru sorma taraftarıyım: "Peki, eğitim ne yapar?" Tek bir sözcükle cevaplayabilirim: "İyileştirir." Bu cevap, yazımın başlığını oluşturuyor: "Bir İyileşme Etkinliği Olarak Eğitim"

1. İyileşmek isteyen kişi: *Talebe*

Bundan yaklaşık 2500 yıl kadar önce yaşamış bir bilge, Platon, eğitilmemiş insanın hasta bir insan olduğunu iddia etmişti. Ona göre, bedensel, duygusal ve ruhsal yönden hastadır insan. Bu hastalıklardan kurtulabilmek için, bedenin, duyguların ve ruhun eğitilmesi ve bu şekilde iyileştirilmesi gerekir. Bedensel yönden hasta olan insanlar, rahatsızlıktan dolayı ağrı ve sızı çekerler. Bedensel hastalığa tutulanlar, çeşitli ilaçlarla tedavi edilirler. Aynı zamanda jimnastik gibi sporlar da bedensel sağlığın koşulları arasında görülür. Perhiz de filozofa göre bedensel iyileşmenin gerekleri arasındadır. Duygusal rahatsızlıklardan ise sanat yoluyla kurtuluruz. Hırstan, tamahtan, kıskançlıktan, hasetten, korkaklıktan da sanatla kurtulabiliriz. Sanat arınma sağlar. Bunu ilkçağın tiyatro eserlerinden öğrenebiliriz. Buna göre, tiyatro eserleri insan davranışlarını öykünür, iyi ve soylu davranışları yüceltir, kötü, çirkin ve aşağılık davranışları yerer. Bu nedenle tiyatroya giden adam, tiyatrodan çıkarken, kendisini olgulaşmış ve arınmış hisseder. Güzel bir müzik parçasını dinlemek de aynı etkiyi bırakır. Cömertliğin, fedakârlığın, cesaretin, şefkatin, merhametin, bağışlamanın olgunluğuna, sanatın ve ahlakın yardımıyla ulaşabiliriz.

Ruhlarında bir boşluk ve rahatsızlık hissedenlere de eğitim tavsiye edilir. Onlar da, ancak, iyi bir eğitimle sağlıklarına kavuşabilirler. Bu tedavi sürecinde bir takım rahatsızlıklar da yaşanır. Sözgelimi, hastalardan bazıları tedaviyi kabul ederler, verilen eğitimi büyük bir açlıkla alırlar ve daha fazlasını talep ederler. Bir de iyileşme ümidi olmayan hastalar vardır ki, kendilerine uygulanan tedaviyi kabul etmezler, hasta olduklarına inanmazlar. Bunlar bilmeyen, fakat bilmediğini de bilmeyen kişilerdir. Platon onları "Kara cahil" olarak adlandırır ve kendilerinden uzak durulmasını tavsiye eder. Hastanın, kendi hastalığının farkında olması ve uygulanan tedaviyi

[1] 21 Eylül 2007 tarihinde İstasyon İlköğretim Okulu'nda, İlköğretim Haftası nedeniyle düzenlenen toplantıda yapılan konuşmanın metnidir. Aralık 2017'de Eğitimde Yeni Ufuklar'da Yayımlandı.

kabul etmesi, aşırı bir istekle iyileşmeyi istemesi, oldukça ümit verici bir şeydir ve aslına bakılırsa tedavi sürecinin aslını oluşturur. Hastanın, tüm varlığı ile iyileşmeyi istemesi, en önemli ilaçtır. Bunu eğitime uygulayacak olursak, eğitimi olmayan kişinin bunun farkında olması, bu açığını kapatmak için bilmeyi ve öğrenmeyi istemesi, eğitim yolunda önemli bir aşamadır. Eğer biz de, şimdi, burada eğitim için temel bir kural koyalım desek, şunu söyleyebiliriz: Öğrenci, öncelikle talep etmeli, bilmeye ve öğrenmeye tutku ile sarılmalıdır. Öğretmenler olarak öğrencide bu talebi oluşturabilirsek, eğitimin en büyük amacını gerçekleştirmiş oluruz. Heidegger, öğrencideki öğrenme duygusunun geliştirilmesine şöyle değinir: "Öğretme, öğrenmeden zordur. Gerçek öğretmen, öğrenmeyi öğretmeden başka bir şey öğretmez." Öğrencide bilgiye, bilmeye ve öğrenmeye karşı talep oluşturmak, ona tüm yaşamı boyunca eşlik edecek, kesintisiz bilgi kaynağının eklenmesi anlamına gelir, bu tıpkı balık vermek yerine balık tutmasını öğretmek gibi bir şeydir. Bundan sonra sadece okulda değil, sadece gençken değil, tüm yaşamı boyunca öğrenmeye devam edecektir. Öğrencide talep etme, bilgiye ihtiyaç duyma durumunu oluşturmak, öğretmenin yaşayabileceği en büyük zaferdir. Bu yüzden, eskilerde "öğrenci" kavramı yerine kullanılan "talebe", eğitimi, bilgiyi, bilmeyi ve öğrenmeyi talep eden kişi olarak bir ideal sunar. Öğrencide bu talebi oluşturabilmek, gerçekten de öğretmenlik sanatının en ince noktalarından birini oluşturur. Denebilir ki, bilme ve öğrenme isteğinin oluşmadığı, bu istekle kendi geleceğine, güzel hayallerle arzulu bir özlem duymayan öğrenci gerçek anlamda talebe olamaz. Rousseau, insanlık tarihinin en önemli eğitim klasiklerinden biri olan ünlü *Emile* isimli eserinde, öğrencideki "isteme", "talep etme" niteliğinin önemine şu şekilde değinir: "Okumayı öğretmenin en iyi yöntemini bulmak büyük bir iştir. Sıralar, kartlar icat edildi. Çocuk odası matbaaya döndü. Locke, çocuğa okumayı zarla öğretmek ister. Ne zekice bir buluş değil mi? Çok yazık! Bütün bunlardan daha etkili bir yöntem var ve o her zaman unutuluyor: öğrenme arzusu. Çocuğa bu arzuyu kazandırın, sonra kaldırın sıraları, kartları, zarları. Artık hangi yöntem olursa olsun, etkili olacaktır. Çocuğun ilgisi, onu amacına ve daha ötesine ulaştıracak en güvenli yoldur."

Peki, öğrencide bu talep oluşturulmadığı takdirde ne olur? Şunları söyleyebiliriz: Talebe, talep eden kişi olarak, "bilmediğini öğrenmek isteyen", "bilmediği bilgiyi talep eden kişi"dir. Şu halde öğrenci, "öğrenmek isteyen kişidir", bilmediği bilgiye karşı açlık hisseden, bu bilgiyi talep eden kişidir. Bu onun bilebileceği en temel bilgidir. Bunlar olduktan sonra "talebe" olabilir gerçekten. Bunun aksini düşünürsek ne olur: Öğrenci bilmeyi, öğrenmeyi talep etmez, çünkü bildiğini sanır, bilmediğini bile bilmez. Platon'un başta söylediğimiz görüşüne göre, bilmediğini bilen ve öğrenmek isteyen kişi, sadece cahildir, onu eğitmek gerekir. Duygusal, zihinsel ve ruhsal yönden eğitildiği zaman, olgun bir insan olur. Ama bilmediğini bilmeyen, bilmeye, öğrenmeye karşı talep de duymayan kişi cahil değil, "kara cahil"dir. O, şifasız bir hastalık içindedir, iyileşme umudu da yoktur. Aristoteles, oğlu Nikamakos için yazdığı etik kitabında, Hesiodos'tan birkaç mısra nakleder: "Kim ki her şeyi kendi anlar, en iyi kişidir./ Kim ki doğru sözle ikna olur, o da iyidir./ Kim ki ne kendi anlar, ne de kulak verir başkasına/ işe yaramaz bir adamdır o." Şu halde, tüm öğrenmelerin, tüm bilmelerin temelinde olan şey, öğrenme isteğidir. Bu temel özelliğin kazanılması, bilme ve öğrenme yönünde önemli bir adımdır. Tıpkı, hastanın hasta olduğun bilmesi ve iyileşme isteği duyması gibi, iyileşme yönünde önemli bir adımdır bu.

Burada bir şey söylemek gerekir: Platon'un bu yaklaşımı önemli ölçüde doğrudur: Hem cahiller vardır, hem de kara cahiller vardır. Kara cahiller, bilmeye ve öğrenmeye karşı aşırı direnç gösteren, kafalarına yeni bir nefesin, yeni bir bilginin, yeni bir soluğun, yeni bir anlayışın, yeni bir ışığın girmesine aşırı bir direnç gösteren kişilerdir. Bunlar arasında sadece okumamışlar değil, okumuş, önemli mevkilere gelmiş kişiler de vardır. Bu direnç en fazla onlarda görülür. En fazla onlar kapatır kendilerini bilmeye ve anlamaya. Yeni anlayışlara, yeni yaklaşımlara, yeni bilgilere kapatırlar kendilerini. Çöp evlerde yaşayan kişiler gibi, kafalarının içindekilere sıkıca sarılmışlardır. Onlardan vazgeçmek, kafalarını temizlemek, bilinçlerini parlatmak hiç mi hiç akıllarına gelmez. Yaşam yolunun tozları, gitgide onları bir yorgan gibi örter ve bilinçleri gittikçe körelir.

Ama burada bir sorun var gibi görünüyor: Değişmeyen, değişmeden hep aynı kalan bir kişi varsayabilir miyiz? Biz eğitimcilere, yaptığımız işlerde baştan sona bir umut eşlik eder: İnsanın değişebileceği inancı. Evet, insan değişebilir. Ve biz bu varsayımdan hareketle eğitiriz gençlerimizi. Eğer onların değişmediğini, değişmeyeceğini, ne iseler o olarak kalacaklarını varsayarsak, yaptığımız iş bütün anlamını kaybeder. İnsan değişebilir, "yedisinde ne ise yetmişinde de o" olmayabilir. Peki, o zaman, bu atasözünü nasıl anlamak gerekir? Beklide o, çocuklarımızı yedi yaşına kadar eğitmemizi, huy, mizaç, ahlak olarak onları yedi yaşına kadar eğitmemizi, bu konuda elimizi çabuk tutmamızı ister bizden. Çünkü yedi yaşından sonra, özellikle yaşama alışkanlıkları konusunda bazı eğitim biçimleri verilemeyebilir. Gerçekten, "karakter" denilen şeyin önemli ölçüde yedi yaşına kadar oluştuğunu iddia eden eğitimciler vardır. İnsanın iyi ve kötü yönde değişebileceği gerçeği, tüm eğitim faaliyetlerinin temelini oluşturur. Dolayısıyla, cahil de olsa, kara cahil de olsa, insan her an değişebilir ve kendine yeni bir yön seçebilir. İşte eğitimci bu inançla çıkar yola: insanı iyileştirmek, şifaya kavuşturabilmek ve hayatına olumlu bir katkı sunabilmek için. Kısaca söylemek gerekirse, eğitim, bilmeyi ve öğrenmeyi talep edenler için bir sağlık ve şifa kaynağıdır.

2. Eğitim Bizi Nasıl İyileştirir, Sağlığımıza Nasıl Kavuşturur?

Bu iki şekilde ortaya çıkar.

2.1. Anlamlandırma Süreci Olarak Eğitim: Bazı şeylere iyi bazı şeylere kötü, bazı şeylere doğru bazı şeylere yanlış, bazı şeylere güzel bazı şeylere çirkin, bazı şeylere değerli bazı şeylere değersiz diyoruz. Bu yargılarımızla, kendimiz ve içinde yaşadığımız evren hakkında yargılarda bulunuyoruz. Bizi varlığı değerlendirme ve yargıda bulunma konusunda yetili kılan güç, eğitimdir. Kendimizi düşünelim, çocukluğumuzu hatırlayalım hatırlayabildiğimiz kadar: Zamanın bir noktasında, dünyanın bir yerinde hayata gözlerimizi açmışız. Etrafımızda bir takım nesneler, bir takım suratlar, bir takım şekiller var. Bir anlam veremiyoruz ilk zamanlarda. Sonra yaşadıkça alışıyoruz dünyaya, dünyanın havasına ve suyuna. Bazı yüzler tanıdık gelmeye başlıyor, bazı yüzler yabancı. Annemizi, babamızı, kardeşlerimizi, sürekli gördüğümüz simaları tanımaya başlıyoruz. Bazı nesneler çekici gelmeye başlıyor, bazıları itici. Sözgelimi, "biberon" bir anlam ifade ediyor. "Oyuncak" bir başka anlama geliyor. Zaman içinde "ateşi" tanıyoruz, bizi aydınlatacağını ve ısıtacağını, ama aynı zamanda yakacağını da öğreniyoruz. Hayatımız baştan sona tanımalar, anlamalar, bilmeler ve öğrenmeler içinde geçiyor. Bu şekilde hayata ve dünyaya alışıyor, alışmakla da kalmıyor gittikçe sevmeye başlıyoruz. Bizi çevreleyen anlam evrenini kendimize tanıdık kılıyoruz ve buna uygun davranışlar geliştiriyoruz. Yalnız varlığa katılmış olan anlamı anlamakla kalmıyor, ona yeni anlamlar da ekliyoruz. Bize evreni, kendimizi ve çevremizi tanıtan bu süreç, bir eğitim sürecidir. Bu süreç içinde varlığı anlamlandırıyoruz. Bu anlamlandırma süreci, aldığımız eğitime göre çeşitli nitelikler sunabiliyor. Aydınlık bir bakış açısıyla varlığı görebilmemiz için, iyi bir eğitim görmemiz şattır. Aksi halde varlığı mümkün olduğu kadar doğru bir şekilde tanıyamayız. Zihnimiz büyülerle, efsunlarla, efsanelerle, söylentilerle bulanır, buğulanır. Varlığın anlamı berraklığa kavuşmaz. Bu durum, zihinsel, ruhsal ve duygusal sağlığımızı etkiler. Eğitim, sağladığı bilgi ve bakış açısı ile evreni anlamamızı, nesneleri bilmemizi, dünyayı tanımamızı sağlar. Zihinleri bilgi, kültür, sanat, felsefe gibi uygarlık ürünleri ile beslenemeyen kişiler, varlığı ve hayatı anlamlandırmada ciddi sorunlar yaşarlar. Bu onların hayatını da zorlaştırır. Varlığı dilde ve zihin dünyasında yeniden kurarken, gerçek bilgiden yoksun oldukları için yetersizlik hissederler.

2.2. İnsanın Kendini Gerçekleştirme Süreci Olarak Eğitim: "Potansiyel", açığa çıkmamış enerji ve güç demektir. Yeraltı ırmakları gibi derinlerdedir. Ya da, yeraltındaki ulaşılamamış madenler gibi. Hangi örneği verirsek verelim, potansiyel, henüz açığa çıkmamış, aktif hale gelmemiş bir gücü ve zenginliği ifade eder. Bir ülke düşünelim: Petrolü var, sayısız yeraltı ve yerüstü zenginlikleri var, toprakları verimli, ırmakları gürül gürül akıyor. Ama bu ülke, bütün bu potansiyeline karşın fakirlikten kurtulamamış. Demek ki, potansiyel, henüz kullanılmayan, aktif/etkin hale getirilmeyen bir kaynak gibidir. Öncelikle farkına varmak gerekir. İşlemeye baş-

ladığımızda, onları aktif hale getirmiş de oluruz. Ve potansiyellerini kullanan ülkeler, genellikle ileri ve gelişmiş ülkelerdir. Bunun gibi, insan varlığı da en önemli potansiyeldir. Kabul etmek gerekir ki, insanın içindeki potansiyel en değerli potansiyeldir, insanın içindeki maden en değerli madendir. Her birimizin içinde sayısız güç ve yetenek vardır. Onları işlersek, geliştirirsek, başta kendimiz olmak üzere tüm insanlığın hizmetine açarsak, içimizdeki insanlık özünü parlatmış oluruz. İçimizdeki potansiyeli ancak eğitimle aktif hale getirebiliriz. Kendi içimizdeki güce ancak eğitimle ulaşabiliriz. Her zaman ve her yerde, deha ölçüsünde, içinde büyük yetenekler taşıyan, insanlık adına büyük işler yapabilecek yetenekler bulunur. Ama onların ortaya çıkarılması, eğitimi gerekli kılar. Bu potansiyelin açığa çıkmaması, yanı başından büyük ırmaklar akıp geçtiği halde karanlıkta yayan insanların durumuna benzer. İnsanın içindeki potansiyel de kullanılmadığı zaman boşa akıp giden ırmaklar gibi zayi olur. Bireyin içindeki potansiyelin açığa çıkması, öncelikle onun kendini gerçekleştirmesi açısından önemlidir, daha sonra da toplumun tüm bireyleri açısından değer taşıyan bir durumdur.

3. Potansiyelin Aktif Hale Gelmesinde Öğretmenlik Sanatının İşlevi: Öğretmenliğin bir sanat olduğunu söyleyebiliriz. Nasıl bir sanattır öğretmenlik: Öncelikle derin sezgi, empati, sevgi ve sabır yönünün önemli rol oynadığı bir sanattır. Zira eğitim dediğimiz olay, potansiyeli keşfetme, işleme, toplumun ve insanlığın yararına sunabilme olayıdır. Hangimizin üzerinde, olduğumuz kişi olmamızda bir ya da birkaç öğretmenimizin belirleyici etkisi olmamıştır? İyi öğretmenler, öğrencilerini tanırlar, onları yetenekleri ve potansiyelleri doğrultusunda geliştirmeye çalışırlar. Öğretmenlik bir sarraflık işi gibidir, ince işçilik ister, büyük sabır, emek ve özveri ister. Öğretmenlik sanatında, yetenek, mesleğe yatkınlık önemlidir. "Öğretmenlik sanatı" kavramını, biraz da, yalnız bilgi ile yapılamayacak bir meslek anlamında kullanıyorum. Bilgi gerektirir, ama sadece bilgi ile olmaz. Yetenek, sabır ve özveri de gerektirir, çocuk ve insan sevgisini de gerektirir. Bir sanatkâr olarak öğretmen, öğrenciyi tanır, ondaki potansiyeli keşfeder ve gelişmesine katkıda bulunur. Nasıl yapar bunu? Şu şekilde: Potansiyeli keşfetmek kısmen kolay bir şeydir. Onu görmemek için neredeyse özel bir çaba harcamak gerekir. Onu, eğer gözlerimizde normal bir görme yetisi varsa, tıpkı ırmağı gördüğümüz gibi görürüz. Potansiyel gizli ve kendini açığa vurmamış güçtür, ama kendini açığa vurmak için de her an içten içe hareket halinde ve adeta özel bir çaba içindedir. Potansiyel, kendini gösterme, dışa vurma eğilimi taşır. Onları görüp değerlendirmediğimiz zaman, nitelik değişiklikleri ortaya çıkar. Potansiyel bu durumda, çeşitli davranış bozuklukları şeklinde de kendini açığa vurabilir.

Sonuç

Bütün bunlardan çıkarabileceğimiz birkaç sonuç vardır: Eğitimi talep etmek, geleceği talep etmektir. Geleceğin dünyasında, hem birey, hem de toplum olarak, ancak kendi gizilgücümüzü harekete geçirdiğimizde, onları iyi ve verimli bir şekilde kullandığımızda yerimizi alabiliriz. Potansiyeli tanımanın, geliştirmenin ve aktif hale getirmenin tek yolu da eğitimdir. Hayallerimizi, umutlarımızı, yeteneklerimizi, potansiyellerimizi iyi değerlendirdiğimizde, geleceğin bir rastlantı ürünü değil, kendi ürünümüz olmaya başladığını görürüz. Bugün okullarımızda geleceğin düşleri görülmektedir. Bu düşler arasında geleceğin düşünürleri, sanatçıları, edebiyatçıları, bilim adamları, geleceğin dâhileri, hele hele geleceğin iyi insanları vardır. Onları görmek için ayrıntılı bir bakışa ihtiyaç yoktur, zira onlar kendiliklerinden görünmektedirler. Önemli olan yalnızca onları keşfetmek değil, aynı zamanda emek verip yetişmeleri için çaba da harcamaktır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Hayatımızı yönlendirmede bir "karar vermek" önemlidir. Bugün, öğretmen ve öğrenciler olarak bizler de kendi geleceğimiz hakkında bir karar verebiliriz, bir seçimde bulunabiliriz. Zira kendi geleceğimiz hakkında bir karara varmak da, sahip olduğumuz gizilgüçlerden (*potansiyel*) biridir. Geleceğimizi düşünmek ve kendimiz hakkında karar vermek, içimizde taşıdığımız enerjiyi, yeteneği, potansiyeli açığa çıkarma yönünde bir fırsat olacaktır. Bugün kendimiz ve geleceğimiz hakkında bir karar verelim, bir hayal kuralım. Bu ha-

yallerin içinde büyük insanlar, iyi yetişmiş insanlar, ahlaklı, erdemli, onurlu, dürüst insanlar olsun.